

Paměť *Českého jazyka a literatury*: rozhovor s emeritní šéfredaktorkou Marií Čechovou

Stanislav Štěpáník

PdF UP v Olomouci

Jak titulěk tohoto textu napovídá, Marii Čechovou můžeme směle nazvat pamětí časopisu *Český jazyk a literatura*. Publikovat v něm začala ročníkem 1968/69, od roku 1973 byla členkou redakční rady a od roku 1985 časopis vedla. Až do loňského ročníku, kdy se rozhodla ve funkci skončit. V pozici šéfredaktory tak působila přesně čtyřicet let.

Rozhovor, který jsem s nyní již emeritní šéfredaktorkou vedl, přináší portrét nejen jedné osobní dráhy, ale také vývoje časopisu, jenž zůstává jediným periodikem zaměřeným na výuku českého jazyka a literatury. Nenabízí pouze ohlédnutí do minulosti, ale také pohled do budoucnosti. Pro všechny, kdo vyučují češtinu a literaturu, je to malý vhled do určité kapitoly vlastního oboru.

Co vás přivedlo k práci v ČJL?

Časopis jsem četla už jako učitelka, tehdy jsme ve škole odebírali a četli také *Naši řeč a Slovo a slovesnost*. Naše předsedkyně předmětové komise mimo jiné od nás požadovala, abychom o obsahu jednotlivých čísel referovali. Později jsem v ČJL začala na výzvu Jaroslava Jelínka publikovat a v roce 1973 jsem se stala členkou redakční rady.

Kdy jste se stala šéfredaktorkou? Za jakých okolností?

Poslední roky před rokem 1985 jsme s Vlastimilem Styblíkem zastupovali Jaroslava Jelínka, tehdejšího vedoucího redaktora, protože byl nemocný. V roce 1985 umřel a byla otázka, kdo časopis povede dál. V. Styblík byl výkonným redaktorem už řadu let a jím

chtěl zůstat, funkci vedoucího nechtěl, takže jsem ji přijala já – a byla jsem v ní až do letošního roku, takže 40 let.

Které konkrétní okamžiky za dobu, kdy jste stála v čele ČJL, považujete za zlomové?

Roky, kdy časopisu hrozilo, že skončí. V roce 1990 ministerstvo školství přestalo vydávat a financovat školské časopisy a my jsme stáli před problémem, jak časopis udržet, protože jiné školské časopisy tehdy zanikly. Jednala jsem proto s nakladateli a přijala nabídku Františka Taliána z SPN. Druhý zlomový okamžik nastal, když nám F. Talián sdělil, že časopis není výdělečný a že pokud se situace nezmění, přestane nás vydávat. A tehdy jsem díky Heleně Chýlové vstoupila v jednání s nakladatelstvím Fraus a to časopis od roku 2017 převzalo; s ním byla velmi dobrá spolupráce. Vloni ale Jiří Fraus nakladatelství prodal a nový majitel nám sdělil totéž, co kdysi Talián. A tehdy naštěstí přišla nabídka od plzeňské a olomoucké pedagogické fakulty, že časopis převzmou.

Zažila jste někdy, že by některý z článků byl natolik silný, aby vzbudil v redakci nebo mezi čtenáři vášnivou debatu nebo zvýšený ohlas?

Těch článků bylo množství, rozhodně si na všechny nevzpomenu. Velké polemiky přinesla například témata koncepce vyučování v 80. letech, konkrétně především v oblasti syntaxe – zdali syntax klasická, či valenční – a znovu v letech posledních, a to i o složce literární (O. Hník a V. Jindráček). Další debata – o spisovné a obecné češtině. Dlouhé rozhovory jsem vedla s profesorem Sgallem. Připomněla bych tady například jeho články, ale i Čermákovy a Danešovy. Připomeňme také např. diskusi, zda čeština a literatura představuje jeden, nebo dva předměty, tu tehdy rozpoutal Jiří Kostečka.

Mnoho jsme diskutovali o školské terminologii. Zaslouhou Svatavy Machové jsme připravili návrhy jednotné terminologie pro školu. To představovalo velkou práci, zvláště když náš původně velký tým se postupně zmenšil na tři členy. Ministerstvo školství *Heslář* schválilo, ale bohužel jej nestanovilo pro autory a nakladatele učebnic jako normativní, pouze ho doporučilo.

Psalí jsme i o aktuálních jazykových a komunikačních problémech – tady jsme v některých otázkách, hlavně u kultivace jazyka a jazykové osvěty, začali suplovat *Naši řeč*. Jmenujme dále pozornost věnovanou čtenářství (L. Lederbuchová, K. Šebesta, J. Vala aj.), literární teorii (především díky R. Kolárovi) nebo srovnávání vyučovacích výsledků v minulosti a v současnosti (já nebo R. Adam). Neměla bych zapomenout ani na aktuální téma od 90. let, na češtinu jako cizí jazyk, jíž jsme se věnovaly s L. Zimovou (po přílivu migrantů), ani na následné články M. Hrdličky a J. Hasila. Z posledních let opakující se polemiky o redukci nebo revizi obsahu výuky, jichž se zúčastnila většina členů redakční rady. Psalo se o kritických místech ve výuce (L. Veselý, P. Mitter aj.). Současně s tím bych připomněla články o změnách maturit nebo texty oprávněně kritizující kvalitu učebnic (např. od R. Adama), ty se dotýkají problémů školy zcela přímo.

Kdybyste tedy měla vybrat několik textů, k nimž by se naši čtenáři měli vrátit, které by to byly?

Těžko se mi vybírá, ale rozhodně to jsou starší interpretační texty Zdeňka Kožmína, Václava Kučery nebo Miloše Hoznauera. To byly objevné články. Mezi novější patří třeba příspěvky Roberta Kolára a Erika Gilka. Tito dva jsou ostatně oporou literární složky časopisu. Jim velice děkuji za odbornou podporu.

Které proměny oboru považujete za nejzásadnější a jak se promítly do obsahu časopisu?

Komunikační a kognitivní přístup k jazyku obecně; změny v komunikaci postihoval např. J. Kraus. Zvětšený zájem o mluvenou formu jazyka (J. Hoffmannová, J. Málková), o mediální řeč (K. Šebesta, K. Šujan), v didaktice tvořivé psaní a už jmenované čtenářství. V poslední době pak digitální technologie.

Během desítek let jsme prováděli podle potřeby změny v obsahu: zavedli jsme rubriku *Z nové umělecké literatury* o nových, zajímavých knihách (s mnohými příspěvateli, např. V. Novotným nebo B. Hoffmannem), rubriku *Jazyková poradna*, v níž se dlouhodobě osvědčuje Ivana Svobodová. Do rubriky *Rozhledy* jsme umístili i *Literární galerii / Muzeum* (název se měnil), připomínající významné autory z minulosti, kteří by neměli být zapomenuti. *Rozhledy* informují mj. o tom, o čem se jedná např. na oborových konferencích; často se diskutuje, zda je to potřebné. Myslím, že to je důležité pro informování učitelské veřejnosti, pokud zprávy jen nepopisují průběh jednání, ale obsahují jeho výsledky.

Jak se do obsahu časopisu promítaly společenské okolnosti a změny ve fungování škol?

Samozřejmě, že chod časopisu ovlivňovaly, např. administrativní přetěžování učitelů se promítlo ve značném úbytku článků od praktiků, takže jsme museli dvě zavedené rubriky zrušit. Šlo o pravidelnou rubriku *Z praxe našich škol*, dobré příspěvky nyní zařazujeme mezi *Stati a články*. Obdobně se nedařilo v každém čísle obsadit rubriku *Diskuse*, a tak i diskusní příspěvky přiřazujeme do výše uvedené rubriky.

Jak se podle vás za dobu vašeho působení časopis proměnil?

Zvyšovaly se požadavky na odbornou úroveň článků, takže autory naprosté většiny příspěvků jsou vysokoškolští učitelé a pracovníci akademických ústavů. Bohužel se snížil počet publikujících učitelů ze středních škol, zůstalo jen několik osvědčených (např. J. Kostečka, K. Rysová), ze základních škol píší učitelé výjimečně.

Podařilo se vytvořit opravdu kvalifikovanou a kvalitní redakční radu, čehož důkazem je, že z ní vyšel také nový šéfredaktor. Jsem ráda, že jednání dobře dopadla a že časopis získal kvalifikovaného vedoucího, který bude pracovat jistě s chutí a dobře – jako dosud. Se zadostiucněním podotýkám, že redakční rada je dělná, mezi jejími členy nejsou v současnosti žádné averze. Všem děkuji za spolupráci.

Podařilo se ubránit se populistickým, až vulgarizačním článkům toho typu, že škola je jenom hraní. Tady bych připomněla třeba článek váš a Moniky Šindelkové „*To je bude bavit...; k didaktickému vyprazdňování obsahu ve výuce češtiny*“.

Co se bohužel nepodařilo, je přitáhnout více čtenářů, to čeká na nové vedení časopisu, snad digitální podoba bude pro ně přístupnější i finančně. Úbytek čtenářů souvisí i s tím, že sledujeme zvyšování odbornosti, udržení kontaktu s aktuálním vědeckým poznáním, ale to je někdy na úkor přístupnosti nebo přitažlivosti pro čtenáře. Vysokou úroveň sledujeme také proto, že jsme časopis odborný, recenzovaný, což je podmínkou pro zařazení do vědeckých databází atd. Ale na druhé straně musíme samozřejmě sledovat užitečnost pro učitele – je žádoucí, může-li učitel třeba některý článek vzít a použít ho ve výuce.

Měla jste témata, která jste na stránkách časopisu obzvlášť ráda viděla?

Vždycky to byly články, které přinášely nové pohledy. Ať už to byly články k výuce syntaxi nebo texty, které poněkud problematizovaly některé jazykové jevy, analyticko-kritické příspěvky ke stavu výuky a úrovni znalostí, texty interpretační... Také bych jmenovala odborné články poněkud odlehčené, čtenářsky přitažlivé – například článek Martiny Šmejkalové a Ladislava Janovce *Jste zlatíčko aneb Kterak odchytil Daňka. Ke zdvořilosti ve studentské e-mailové komunikaci* (ve skutečnosti spíše k nezdvořilosti).

Omlouvám se všem členům RR a stálým přispěvatelům, pokud jsem je nejmenovala, ale nezapomínám na ně.

Kdybyste teď mohla poslat vzkaz sama sobě na začátku, co byste si řekla?

Holka, nevíš, do čeho jdeš! Těch 40 let bylo náročných, ale podnětných, ba mnohdy radostných.

Jak vidíte budoucnost ČJL v době digitálních médií, umělé inteligence?

Musí je umět dobře využít a nepodléhat jejich manipulování.

Co byste časopisu popřála do budoucnosti?

Nejdůležitější je udržet odbornost a současně zvýšit užitečnost pro vyučovací praxi, a tím získávat více čtenářů. Redakci a redakční radě přeji, aby vedla časopis moudře, nespokojila se se současným stavem, aby poznávala, co je pro obor a pro školu perspektivní, tedy aby se vyrovnávala s trendy v jazykovědě, s trendy v literární vědě, přijímala osvědčené výsledky vědy i vyučovací praxe a neustávala ve svém snažení.